

Examination of Zeki Atkoşar's Sazkâr Mevlevî Ritual in terms of pattern and aruz prosody

Zeki Atkoşar'ın Sazkâr Mevlevî Âyîninin usûl-arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi¹

Zeynep Kunduroğlu Erat²
Alper Akdeniz³

Abstract

Mevlevî Ceremony has an important place among Turkish Music and Turkish Religious Music forms in terms of Turkish Music theory and pattern. The examination of the works in this form written in a rich composition technique and having a comprehensive and wide functioning is very important for Turkish Religious Music. In this study, it has been aimed to explain in detail the whole of the Sazkar Mevlevî Âyîni, which were composed by Zeki Atkosar, one of the composers of today's Mevlevî rituals, in terms of relation with pattern and Aruz prosody and in the methods used in rituals, the relationship between Aruz measures in which the songs are written. Within this direction, the concept of 'Mevlevî Âyîni Şerîf' has been explained in the first title of the study. In the second title of this work, the concepts of pattern and aruz prosody being the basis of analysis studies have been mentioned. In the third chapter; the life, art and works of composer Zeki Atkosar have been explained. In the last part; the syllabic distribution of the song of 'Sazkâr Mevlevî Âyîni Şerîf' chapters was examined by placing the main patterns and velle beats in the templates. The aruz prosody

Özet

Mevlevî Âyînleri, Türk Mûsikîsi ve Türk Din Mûsikîsi formları içerisinde Türk Mûsikîsi nazariyatı ve usûlleri açısından büyük formlar arasında önemli bir yere sahiptir. Zengin bir besteleme tekniğiyle yazılmış, kapsamlı ve geniş işleyişi olan bu formdaki eserlerin incelenmesi Türk Din Mûsikîsi için önem taşımaktadır. Bu çalışmada, günümüz Mevlevî Âyîni bestekârlarından Zeki Atkoşar'ın bestelediği Sazkâr Mevlevî Âyîninin tamamının usûl-arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi ve Âyîni Şerîflerde kullanılan usûllerle, güftelerin yazıldığı arûz kalıpları arasındaki ilişkinin ayrıntılı olarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk başlığında 'Mevlevî Âyîni Şerîfi' açıklanmıştır. İkinci başlıkta analiz çalışmasının temeli olan 'usûl' ve 'arûz' konularına değinilmiştir. Üçüncü başlıkta bestekâr Zeki Atkoşar'ın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak Sazkâr Mevlevî Âyîni Şerîfe ait Selâmların güftelerinin vezne bağlı hece dağılımları ile hazırlanan usûllerin ana kalıp velle ve darpları şablonlarına yerleştirilerek incelenmiştir. Güftelerin arûz vezinleri tespit edilip, şekil özellikleri ve anlamları açıklanmıştır. Bu

¹Bu makale Zeynep KUNDUROĞLU ERAT'ın Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

²Res. Assist., Manisa Celal Bayar University; zeynepkunduroğlu@gmail.com Orcid ID: 0000-0001-6958-062X

³Assoc. Prof. Ph.D., Ankara Yıldırım Beyazıt University; aakdeniz@ybu.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-1233-2382

meters of the song were determined and their shape features and meanings were explained. In this context, it was found that the syllable distributions of the song were mostly placed regularly.

Keywords: Zeki Atkoşar; Mevlevî Ritual; Pattern; Aruz prosody.

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

bağlamda güftelerin hece dağılımlarının çoğunlukla düzenli olarak yerleştirildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zeki Atkoşar; Mevlevî Âyîni; Usûl; Arûz.

1. Giriş

Türk kültürünün önemli bir unsuru olan ve diğer müzik kültürlerine etki eden Türk Mûsikîsi, Türk kültür tarihi kadar eskiye uzanır ve dünyaya yayılır. Türk Mûsikîsini koruyabilmek, yaşatabilmek ve aslını anlayabilmek için kültür değerlerimizin yaşatılması ve geliştirilmesi önem taşımaktadır. Türk Mûsikîsinde en büyük forma sahip olan Mevlevî Âyînleri, usûl ve makâmsal yapıları itibariyle bestelenmesi zor eserlerdir. Bu bağlamda Türk Din Mûsikîsi önemli değerlerinden Mevlevî Âyînlerini manevi boyutuyla anlayabilmek kadar makâmsal açıdan ve Türk Mûsikîsi usûllerinin kullanılış biçimlerini içeren müzikal analizlerinin belirlenmesi de önem taşımaktadır. Günümüz Mevlevî Âyîni bestecilerinden Zeki Atkoşar'ın birçok formda eseri olduğu bilinmektedir. Zeki Atkoşar'ın Sazkâr Mevlevî Âyîni üzerinde yapılan bu çalışma, usûl-arûz vezin ilişkisi, güfte, anlam ve şekil özelliklerini inceleyen bir eser analizi çalışmasıdır. Bestekâr Zeki Atkoşar'ın "Mevlevî Âyîni" formunda bestelediği Sazkâr Âyîni Şerîf'in Selâmlarında kullanılan usûller ve güfte veznini oluşturan arûz arasındaki ilişki nasıldır? Güftelerde kullanılan vezin kalıplarının usûl darpları ile arasındaki ilişki ve hece dağılımları nasıldır? sorularına cevap aranmıştır. Araştırmada öncelikle literatür taraması süreci tamamlanmış, daha sonra eserin usûl-arûz vezin ilişkisi analizi yapılmış, son olarak güfte şekil özellikleri ve anlamları incelenmiştir.

Bestekâr Zeki Atkoşar'ın "Mevlevî Âyîni" formunda bestelediği Sazkâr Âyîni Şerîf'in Selâmlarında kullanılan usûller ve güfte veznini oluşturan arûz arasındaki ilişki nasıldır? Güftelerde kullanılan vezin kalıplarının usûl darpları ile arasındaki ilişki ve hece dağılımları nasıldır? Zeki Atkoşar'ın bestelediği Sazkâr Mevlevî Âyîni ile Mevlevîhanelerin kapandığı döneme kadar bestelenmiş diğer Âyîn-i Şerîfler arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir? sorularına cevap aranmıştır.

Araştırmada öncelikle literatür taraması süreci tamamlanmış, daha sonra eserin usûl-arûz vezin ilişkisi analizi yapılmış ve son olarak güfte şekil özellikleri ve anlamları incelenmiştir.

2. Mevlevî Âyîni Şerîfi

Mevlevî müziği Türk müziğine önemli bir katkı sağladığı gibi Türk müziği bestekârlarımızın da birçoğu mevlevîhanelerde yetişmiş şahsiyetlerdir. Mevlevî Âyîni Şerîfleri Hz. Mevlânâ'dan sonra oğlu Sultan Veled tarafından düzenlenmiştir. Böylece mûsikî ve semâ'nın yapıldığı mevlevîhanelerde Âyîni Şerîflerin belli kurallar içinde icrâsı ortaya çıkmış olur. Mukabele-i Şerîf olarak da adlandırılan bu törende iki heyet bulunmaktadır. Bunlar mutrîp heyeti ve semâ heyetidir. Semâzenlerden oluşan gruba semâ heyeti denir. Mutrîp heyetinin içinde âyînhan grubu ve saz heyeti bulunmaktadır. Semâ töreni esnasında saz heyeti çalarken Âyîni okuyanlardan oluşan gruba da âyînhan denilmektedir. Mutrîb ve semâzenler şeyh postunu Selâmlarlar ve semâhânedede yerlerini alırlar.

İlk önce bir Nâ't-ı Şerîfi okunur. Bittikten sonra, serbest olarak çalınan kudüm darpları duyulur. Sonrasında yapılan ney taksimiyle Devr-i Veleği başlar. Saz heyeti bir peşrev icrâ eder. 28 zamanlı Devr-i Kebir usûlünde bestelenmiş olan peşrev Devr-i Veleği için icrâ edilirken, kudûmzenler semâzenlerin ayak adımlarına uyum sağlaması amacı ile özel olarak bestelenmiş olan 56 zamanlı Muzaaf Devr-i Kebir usûlünü vururlar. Muzaaf Devr-i Kebir 28 zamanın iki katı olduğu için

bestelendiği düşünülse de usûl incelendiği zaman görülecektir ki iki 28 zamanın da birbirinden farklı olduğu ve velleleli hali ile bestelenmiş olduğu fark edilmektedir. Peşrevden sonra Âyîni Şerîfin I. Selâmı başlar. I. Selâm icrâsında vurulan usûller, genellikle Ağır Düyek, Düyek, Devr-i Revân ya da Devr-i Hindî'dir. II. Selâm icrâsında vurulan usûl genellikle Ağır Evfer usulüdür. III. Selâm başladığında Semâ tekrar başlar ve genellikle Devr-i Kebir usûlünde nadiren de Frenkçin usûlünde bestelenmiş olan III. Selâm icrâsı çalınır. Her Âyînin IV. Selâmları II. Selâmlar ile aynı şekilde bestelenirler. Bu durumda Ağır Evfer usûlünde bestelenmiş olan II. Selâm icrâsı tekrar edilmiş olur. Son peşreve geçilmeden önce kudümzenbaşı iki kez Düyek usûl kalıbının vellesini vurur ve Son Peşrev bölümüne geçilir. Son peşrev bölümünden sonra Son Yürük Semâ bölümü çalınır. En son sazlardan herhangi biri son taksim yapar. Mukabele, duadan sonra şeyhin kısa bir gülbank çekmesinin ardından topluca 'Hû' çekilmesi ve karşılıklı Selâmlaşmalarla sona ermiş olur (Kılınçarslan, 2006, 27; Tanrıkorur, 1991).

3. Usûl ve Arûz Vezni

Türk Mûsikisinde usûller konusu tüm nazârî kitaplarda perde ve makâm konuları gibi ana başlık olarak ele alınmiş, yazılışları ve açıklamaları ile belli kurallar çerçevesinde ortaya konulmuştur. Türk Mûsikisinde usûller küçük ve büyük usûller olmak üzere ikiye ayrılır. Tüm usûller yapı olarak basit veya bileşiktirler. 2-15 zamanlı usûller küçük usûllerdir, 16-120 zamanlı olan usûller büyük usûllerdir. 2 zamanlı Nim Sofyan ve 3 zamanlı Semâi (vals) usûlleri basit, 4 zamanlı Sofyan ve 4'ten daha büyük zamanlı usûllerin yapıları bileşiktir. Usûl darpları alt alta gelecek şekilde çift çizgide yazılırlar. Üst çizgi sağ eli ve 'düm' kâsesini, alt çizgi sol eli ve 'tek' kâsesini gösterir. Türk Mûsikisinde usûller, eller ile dizlere vurulur veya bir ritm enstrümanının 'düm' ve 'tek' darplarına göre ritm icrâcısı tarafından çalınır. Sağ el kudümün 'düm' kâsesini ve kuvvetli vuruşları, sol el 'tek' kâsesini ve zayıf vuruşları temsil eder.

Divan edebiyatı şiirinde âhengi yani uyumu oluşturan vezin biçimine arûz denir. Türk Mûsikisinin içindeki nağmeleri ayakta tutan usûller gibi, divân şiirini de ayakta tutan en büyük unsurdur (Pala, 2018, s. 28-29). İlk olarak arûzu bulan ve geliştiren Halil b. Ahmed el-Ferâhidî'dir. Basra'da doğmuştur ve Arap dili, edebiyatı üzerine ilim tahsil etmiştir (Yanık, 2014, s. 99). Arap kültüründen etkilenen İran şiiri daha sonra Afgan, Pakistan, Türk ve nadir olarak Hint şiirlerine de yansarak edebiyatlarında kullanılan bir nazım biçimi olmuştur.

Arûz vezni hecelerın uzunluk ve kısalıklarına göre kapalı ve açık olarak belirtilmektedir. Kuralları řu şekildedir;

- 1) Açık hece ile biten mısra sonundaki heceler her zaman uzun kabul edilir. Bu durumda her mısra sonundaki hece kapalı sayılır.
- 2) Açığa denk gelen heceyi kalıp gereği kapalıya denk geliyorsa bu hece kapatılır. Mûsikî nağmesinde de uzatılarak okunmuş olur. Usûl de ise, birim zaman sayılarak uygun şekilde vurulur. Bu kurala 'imâle' denir.
- 3) Kapalıya denk gelen heceyi kalıp gereği açığa denk geliyorsa bu hece açılır. Mûsikî nağmesinde daha kısa okunduğu gibi usûl de de zaman kısa tutulur. Bu kurala 'zihaf' denir.
- 4) Ulama anlamına gelen Vasl kuralı, ünsüz ile biten kelimeyi ardından gelen ünlü harfe bağlamaktır. Bu durumda kapalıya denk gelen hece ulama yani 'vasl' ile açılmış olur.
- 5) Uzatma anlamına gelen Med kuralı, iki kapalı hece arasında, kalıp gereği bir açık hece olması gerektiğinde, sonu bir uzun ünlü ve bir ünsüz ile biten ilk heceyi iki hece sayacak şekilde uzatılması dolayısıyla mûsikî nağmesinde de uzun okunmasıdır.

4. Zeki Atkoşar

20.yy bestekârlarından olan Zeki Atkoşar, Türk Müsíkisi ve Mevlevî Âyîni besteciliğinde önemli katkıları olan bir sanatçıdır. 1979'da Konya Turizm Derneđi tarafından gerçekleştirilen Mevlevî Âyîni Beste Yarışması'nda Atkoşar, üçüncülük ödülü almıştır. Aynı dernek tarafından 1984 yılında gerçekleştirilen diğer bir yarışmada ise 2 adet ikincilik ödülüne layık görülmüştür. 1996 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Dede Efendi'nin 150. ölüm yıldönümü münasebetiyle düzenlenen beste yarışmasında da birlik ve ikincilik ödülleri kazanmıştır. Çeşitli yarışmalarda kazandığı ödül, mansiyon ve teşvikler bulunmaktadır (Bayrakçı, 2012, s. 76).

Zeki Atkoşar'ın farklı makâmlarında 8 adet Mevlevî Âyîni vardır. Bunun haricinde 13 ilâhi, 18 şarkı, 1 beste, 2 fantezi, 2 kâr-ı nâtık, 2 ağır semâî, 1 kâr, 1 tevşih, 1 nakış yürük semâî, 1 saz semâî, 8 Mevlevî Âyîni ve başlarında icrâ edilen 8 peşrev olmak üzere toplamda 58 eseri olduğu bilinmektedir.

5. Sazkâr Âyîninin Usûl-Arûz Yönünden İncelenmesi

5.1. I. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

14/8

a.k

v

14/8

FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÜN

in he me gam hâ ki en der si ne hâst

ez bu hâ rü gir di bâ di bü di mâst

in ga mâ nı bî hi ken çün dâ si mâst

in çü nin şüd vin çü nan vez vâ si mâst

hak kı ân kûd ret ki an ti şe tü râst

ez ke rem kün in ke ji hâ ra tü râst

yâ rab cân tem yi zi dîh mâ ra be hâst

tâ şî nâ sim ân ni şâ nı kej zi râst

Şekil 1. Sazkâr Âyîninin I. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

Zeki Atkoşar Sazkâr Âyîninin I.Selâmını 14/8' lik mertebede Devr-i Revan usûlü ile bestelemiştir. Güftenin usûl dağılımı yukarıda gösterildiği gibidir. Vezin kalıbı 2 Devr-i Revan usûlü ile tamamlanmıştır.

MEF Ü LÜ ME FÂ İ LÜ ME FÂ
 İ LÜN FA
 â teş ne ze ned der di li mâ
 il lâ hû (terennüm)
 kü te ne kü ned men zi li mâ
 il lâ hû (terennüm)
 ger â le mi yân cüm le ta bî
 bân bâ şed (terennüm)
 hal li ne kü ned müş ki li mâ
 il lâ hû (terennüm)

şekil 2. Sazkâr Âyîninin I. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

Vezin kalıbı 2 Devr-i Revan usûlü terennümle tamamlanmıştır.

5.2. I. Selâm Güftesinin şekil Özellikleri ve Açıklaması

İn heme gam/ hâ ki ender/ sîne-hast 11

— . . — / — . — — / — . —

Ez buhâr û /gird-i bâd-î /bûd-i mâst 11

— . — — / — . — — / — . —

İn gamân-ı / bîh i ken çün /dâs-i mâst 11

— . — . / — . — — / — . —

İn çünin şûd/ vin çünân ves/vâs-ı mâst 11

— . — — / — . — — / — . —

Vezni: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün (Remel) 11

Takti: 4 / 4 / 3

Arızalar:....heme gam /....

(imale)

..... gamân-ı/....

(imale)

Anlamı: Sinelerimizin içindeki gamların hepsi varlık buharından ve fırtınasından olmaktadır. İnsanı temelden yıkan bu gamlar bizim için orak gibidir. Böyle oldu, şöyle olacak gibi düşünceler vesvese vermektedir.

Hakk-ı ân kud/ret ki ân tî/şe türast 11

— . — — / — . — — / . . —

Ez kerem kün/ in keşî hâ/râ türast 11

— . — — / — . — — / — . —

Yâ Rab ân tem/yiz-i dih mâ/râ be hast 11

— — — — / — . — — / — . —

Tâ Őinâsim/ ân nişân-ı/ kej zi râst 11

— . — — / — . — . / — . —

Vezni: Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün (Remel) 11

Takti: 4 / 4 / 3

Arızalar:..... / Şe türâst /
(imale)

Yâ Rab ũ ân /

(vasl)

.... / ân nişân-ı/

(imale)

Anlamı: İlâhi ! Çekmendeki kudret hakkı için Őu eğrilikleri lütuf ve kereminle sen doğrult! Bize irâdenle öyle bir ayırma ve seçme duygusu ver ki onunla eğri ve doğruları anlayalım.

Âteş ne/zened der di/l-i mâ illâ/ hû 12

— — . / . — — . / . — — — / —

Kûteh ne/küned menzi/l-i mâ illâ /hû 12

— — . / . — — . / . — — — / —

Ger âle/miyân cümle/ tabîbân bâ/şed 12

— — . / . — — . / . — — — / —

Hallî ne/küned müşki/l-i mâ illâ/ hû 12

— — . / . — — . / . — — — / —

Vezin: Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlün / Fa' 12 Rubâi Vezni Kalıbı (Hezec/ Müctelibe)

Takti: 3 / 4 / 4 / 1

Arıza: Yok.

Anlamı: Gönlümüze O'ndan başkası ateş salamaz. (Ancak O!) Menzilimizi O'ndan başkası kısaltamaz. (Ancak O!) Âlemdekilerin hepsi hekim olsa da müşkilimizi O'ndan başkası halledemez. (Ancak O!).

5.3. II. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

MEF_ Ü_ LÜ_ ME_ FÂ_ İ_ LÜN_ FE_ İ_ LÜN_ ah_ sul_ tâ_ ni_ me_ ni_ (saz) sul_ tâ_ ni_ me_ ni_ ah_ en_ der_ di_ lü_ cân_ cân_ i_ mâ_ ni_ me_ ni_ ah_ der_ men_ bi_ de_ mi_ (saz) men_ zin_ de_ şe_ vem_ ah_ yek_ cân_ çi_ şe_ ved_ ved_ sâd_ câ_ ni_ me_ ni_

Şekil 3. Sazkâr Âyininin II. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

Zeki Atkoşar Sazkâr Âyîninin II. Selâmını 9/4' lük mertebede Ağır Evfer usûlü ile bestelemiştir. Güfthenin usûl dağılımı yukarıda gösterildiği gibidir. Vezin kalıbı "ah" lafzıyla başlayıp 4 Ağır Evfer usûlüyle tamamlanmıştır.

MÜS TEF İ LÜN
MÜS TEF İ LÜN
MÜS TEF İ LÜN
ah ey dil şî kâ
ye ti hâ hâ me kün
(saz) tâ neş neş ne ved
dil dâ dâ rı men
ah ey dil ne mi
ter sı sı me ger
(saz) ez yâ yâ ri bi
zin hâ hâ rı men

Şekil 4. Sazkâr Âyîninin II. Selâm Güfthesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

Vezin kalıbı "ah" lafzıyla başlayıp 8 Ağır Evfer usûlü ile tamamlanmıştır.

5.4. II. Selâm Güfthesinin Şekil Özellikleri ve Açıklaması

İlk kıtası bkz. Acem Kürdî Âyîni syf. 54'te açıklaması yapılmıştır. Ayrıca güfthenin usûl ve velvele darplarına göre dağılımı aynı şekildedir.

Ey dil şîkâ/yet-hâ mekûn/ tâ neşneved / dildâr-ı men 16

— — . — / — — . — / — — . — / — — . —

Ey dil nemî/tersî meger/ ez yâr-i bî / zinhâr-ı men 16

— — . — / — — . — / — — . — / — — . —

Vezni: Müstefîlün / Müstefîlün / Müstefîlün / Müstefîlün (Recez) 16

Takti: 4 / 4 / 4 / 4

Arıza: Yok

Anlamı: Ey gönül! Şikâyetler etme de sevgilim duymasın... Aman nedir bilmeyen sevgilimden korkmuyor musun yoksa?

5.5. III. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darlarına Göre Dağılımı

ME FÂ İ LÜN MEFÂ İ LÜN
 ME FÂ İ LÜN MEFÂ İ LÜN
 e yâ nez di ki câ nü dil
 çü nin dü ri re vâ dâ ri
 be câ ni kez vi sâ let zâ
 dı meh cû rî re vâ dâ ri
 ki ef sun han di der gü Őet
 ki eb rû pür gi rih dâ ri
 ne güf tem bâ ke si men Şin
 ki bâ Őed (10/8'lik)

Şekil 5. Sazkâr Âyîninin III. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darlarına Göre Dağılımı

Zeki Atkoşar'ın Sazkâr Âyîninin III.Selâmını 12/2' lik mertebede Frenkçin usûlü ile bestelemiştir. Güftenin usûl dağılımı yukarıda gösterildiği gibidir. Vezin kalıbı 2 Frenkçin usûlü ile tamamlanmıştır.

ez ta rab â ri (saz terennümü)

Şekil 6. Sazkâr Âyîninin III. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darlarına Göre Dağılımı

Sazkâr Âyîninin III.Selâmının devamında 10/8' lik mertebede Aksak Semâî usûlü ile saz terennümüne güftenin son kelimesi ile bağlanmıştır. Güftenin usûl dağılımı yukarıda gösterildiği gibidir..

MÜF TE İ LÜN FÂ İ LÜN MÜF TE İ LÜN FÂ İ LÜN

ey ki he zâr ü fe rin bu ni ce sul tân o lur

ku lu o lan ki Çi ler hüs re vü hâ kan o lur

her ki bu gün ve le de i nâ nû ben yüz sü re

yok sul u i se bay o lur bay i se sul tan o lur

Şekil 7. Sazkâr Âyîninin III. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

Sazkâr Âyîninin III. Selâmının devamında 6/8' lik mertebede Yürük Semâî usûlü ile bestelemiştir. Güftenin usûl dağılımı yukarıda gösterildiği gibidir. Vezin kalıbı 4 Yürük Semâî usûlü ile tamamlanmıştır.

MEF Ü LÜ FÂ İ LÂ TÜN MEF Ü

(sazterennümü) dâ ni se mâ çi bú ved sav tı

be li Çi ni den ez huy Çi ten bú ri den

bâ vaz lı o re si den dâ ni se mâ

çi bú ved ah vâ li dos tu di den ez

per de hâ yi lâ hud es râ rı hak se ni

den dâ ni se mâ çi bú ved bı hud

şü den zi hes ti en der fe nâ yı mut lak

zev ki be kâ çi Çi den dâ ni se mâ

çi bú ved mâ nen di Őem si teb riz çeş

mâ ni dil ke Çi den en vâ rı kut si di

Şekil 8. Sazkâr Âyîninin III. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

Sazkâr Âyîninin III. Selâmının devamında 6/8' lik mertebede Yürük Semâî usûlü ile bestelemiştir. Güftenin usûl dağılımı yukarıda gösterildiği gibidir. Vezin kalıbı 4 Yürük Semâî usûlü ile tamamlanmıştır.

Şekil 9. Sazkâr Âyîninin III. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

Sazkâr Âyîninin III. Selâmının devamında 6/8' lik mertebede Yürük Semâi usûlü ile bestelenmiştir. Güftenin usûl dağılımı yukarıda gösterildiği gibidir. Vezin kalıbı 4 Yürük Semâi usûlü ile tamamlanmıştır. İlk vezin saz terennümü ile başlamıştır. İkinci vezin güftesinde geçen “hâr ı beyâ” notada “hârı merâ” olarak geçmektedir

5.6. III. Selâm Güftesinin Şekil Özellikleri ve Açıklaması

Eyâ nezdî/k-i cân û dil/ çünin dâr-î /revâ dârî 16

. _ _ . / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Be cân-î kez/ visâlet zâ/d-ı mehcür-î/ revâ dârî 16

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Ki efsûn han/di der gûşet/ ki ebrû pür/girih dârî 16

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Ne güftem bâ/ kesî men şin/ ki bâşed ez/ tarâb ârî 16

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Vezni: Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün (Hezec)

Takti: 4 / 4 / 4 / 4

Arıza: Yok

Anlamı: Ey cana ve gönüle yakın dost! Böyle ayrılığı revâ görür müsün? Vuslatından doğan canı ayrılığa atmayı revâ görür müsün? Kulağına kim efsûn okudu da kaşlarını çatmışsın? Neş'esiz kimseyle düşüp kalkma demedim mi sana?

Ey ki hezâr âferin kelimeleri ile başlayan kıta acem kürdî Âyînin 3. Selâmında şekil özellikleri ve anlamı belirtilmiştir bkz. syf. 58 ve 59.

Dâni se/mâ çi bûved/ savt-ı be/lî şinîden 14

_ . . / _ . . _ / _ . . / _ . . _

Ez hıyşî/ten bürîden/ bâ vaslı/ ö resîden 14

_ _ . / _ . . _ / _ _ . / . . . _

Dâni se/mâ çi bûved/ ahvâli /dostu dîden 14

_ . . / _ . . _ / _ _ . / _ . . _

Ez perde/hayı lâhut/ esrâr-ı / hak şenîden 14

_ _ . / _ . . _ / _ _ . / _ . . _

Dâni se/mâ çi bûved/ bîhod şü/den zi hestî 14

— . . / — . — — / — — . / — . — —
Ender fe/nâyı mutlak/ zevkî be/kâ çîşiden 14

— — . / — . — — / — — . / — . — —
Dâni se/mâ çi bûved/ mânendi/ şemsi tebrîz 14

— . . / — . — — / — — . / — . — —
Çeşmân-ı/ dil keşiden/ envârı/ kudsi dîden 14

— — . / — . . — / — — . / — . — —
Vezni: Mef'ûlü / Fâ'ilâtün/ Mef'ûlü / Fâ'ilâtün (Muzârî)

Takti: 3 / 4 / 3 / 4

Arızalar: Dâni se / / savt-ı be / /
(imale) (imale)

..... / ö resîden
(imale)

Anlamı: Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Allah'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna ruh zerrelere "Evet, Rabbinizdir!" deyişlerini duymak, kendinden geçip Rabbine kavuşmaktır.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Dostun hallerini görmek, Tanrı Âleminin perdelerinden Hakk'ın sırlarını bulmaktır.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Kendindeki varlıktan geçmek, mutlak yoklukta devamlı varlığı aramaktır.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Şems-i Tebrîz gibi gönül gözlerini açmak, kutsal nurları görmektir.

Aşık ki /tevâzû ne/nümâyed çi /küned 13

— — . / . — — . / . — — . / . — —
Şebhâ be/ri kûy-î tü/ neyâyed çi/küned 13

— — . / . — — . / . — — . / . — —
Ger bûse/ dihed zülf-i/ türâ tîre/ meşev 13

— — . / . — — . / . — — . / . — —
Dîvâne/ ki zencîri /nehâyed çi/ küned 13

— — . / . — — . / . — — . / . — —
Vezni: Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fa'ül 13 Rubâi Vezin Kalıbı (Hezec/ Müctelibe)

Takti: 3 / 4 / 4 / 2

Arıza: Yok

Anlamı: Âşık alçak gönüllülük göstermez de ne yapar? Geceleri senin civarına gelmez de ne yapar? Saçlarını öperse sakın kararıp kızma! Deli zincirini gevelemez de ne yapar?

Hâce beyâ/ hâce beyâ/ hâce diger / bâr (ı) beyâ 16

— . . — / — . . — / — . . — / — . . —
Defî medih / defî medih/ ey meh-i ay/yâr (ı) beyâ 16

— . . — / — . . — / — . . — / — . . —
Yâr-i merâ /gâr-i merâ /aşk-ı ciğer/ hâr (ı) beyâ 16

— . . — / — . . — / — . . — / — . . —
Yâr (ı) tûyî /gâr (ı) tûyî /hâce nigeh/-dâr (ı) beyâ 16

— . . — / — . . — / — . . — / — . . —

Vezni: Müfte'ilün / Müfte'ilün / Müfte'ilün / Müfte'ilün (Recez) 16

Takti: 4 / 4 / 4 / 4

Arıza: Yok

Anlamı: “Hocam gel! ... Hocam gel! ... Hocam yine gel! ... Ey düzenbaz Ay!..

Gelmem deme, gel!... Yârim benim, sığınacak mağaram benim, ciğerimi yiyen aşkım benim! Yâr da sensin, sığınacak mağara da sensin... Hocam beni koru! Beni gözet!..

5.7. IV. Selâm Güftesinin Usûl Ana Kalıp ve Velvele Darplarına Göre Dağılımı

IV. Selâm, II. Selâmla aynı güfte ve usûlde dir.

6. Sonuç ve Öneriler

Zeki Atkoşar'ın Bestelediği Sazkâr Mevlevî Âyîninin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesini konu alan bu araştırmada řu sonuçlara ulaşılmıştır;

- 1) Zeki Atkoşar'ın bestelediği Sazkâr Mevlevî Âyîninin Selâmlarında kullanılan usûllere göre;
 - I. Selâmında Devr-i Revân usûlünün tercih edildiği,
 - II. ve IV. Selâmlarında, Mevlevî Âyînlerinin II. ve IV. Selâmlarının zorunlu usûlü olan Ağır Evfer usûlünde bestelediği,
 - III. Selâmın birinci bölümünde Frenkçin usûlünün tercih edildiği,
 - III. Selâmın ikinci bölümünde Aksak Semâî, üçüncü bölümünde ise Yürük Semâî usûllerini kullandığı sonucuna varılmıştır (III. Selâmlarda üç farklı usûlün kullanıldığı her bir bölüm sırası ile birinci, ikinci ve üçüncü olarak adlandırılmıştır).
- 2) Zeki Atkoşar'ın bestelediği Sazkâr Mevlevî Âyîninin Selâmlarında kullanılan usûl ve arûz vezinlerine göre;
 - a) Devr-i Revân usûlünde bestelenen I. Selâmda;
 - Remel Bahrinde “Fâ’îlâtün / Fâ’îlâtün / Fâ’îlün”
 - Hezec Bahrinde “MeF’ûlü MeFâ’îlü MeFâ’îlün Fa’ ” vezinlerini kullandığı belirlenmiştir.
 - b) Ağır Evfer usûlünde bestelediği II. ve IV. Selâmlarda;
 - Görülmemiş vezinde, “MeF’ûlü / MeFâ’îlün/ Fe’îlün”
 - Recez bahrinde, “Müstefîlün / Müstefîlün / Müstefîlün / Müstefîlün” vezinlerini kullandığı belirlenmiştir.
 - c) Frenkçin usûlünde bestelenen III. Selâmın birinci bölümünde;
 - Hezec bahrinde, “MeFâ’îlün/ MeFâ’îlün/ MeFâ’îlün/ MeFâ’îlün” vezinlerini kullandığı sonucuna varılmıştır.

Frenkçin usûlünün kullanımı 2’lik merteye ile bestelenmiş ilk Âyîn olduğuna rastlanılmaktadır. Bu anlamda bu Âyîn farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda varılan sonuçlar bir bütün olarak aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1. Zeki Atkoşar'ın Sazkâr Mevlevî Âyîninde Kullanılan Usûl, Bahir ve Vezinler

Sâz-kâr Âyini Şerîfi	I.	Devr-i Revân 14/8	Remel	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
			Hezec	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
	II. ve IV.	Ağır Evfer 9/4	Görölmemiş	Mef'ûlü /Mefâ'ilün/ Fe'ilün
			Recez	Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün
	III.	Frenkçin 12/2	Hezec	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün
			Münserih	Müfte'ilün/ Fâ'ilün /Müfte'ilün /Fâ'ilün
			Muzârî	Mef'ûlü / Fâ'ilâtün/ Mef'ûlü / Fâ'ilâtün
			Hezec	Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fa'ül
		Yürük Semâi 6/8	Recez	Müfte'ilün / Müfte'ilün / Müfte'ilün / Müfte'ilün

Tablo 1'de göröldüğü üzere Sazkâr Mevlevî Âyini Şerîfinin Selâmlarında kullanılan usûller belirli ölçüler ile ifade edilmektedir. Sazkâr Mevlevî Âyini Şerîfi Mevlevî hanelerin kapandığı döneme kadar bestelenmiş diğer Mevlevî Âyinlerle karşılaştırıldığında bütün Selâmlarda kullanılan usûller ile bestelenme biçimleri açısından aynı özellikleri taşıdıkları görölmektedir. Bu sebeple Atkoşar'ın bu eseri geleneksel çerçeve içerisinde kalarak bestelediği söylenebilir. Kişisel görüşmelerde Atkoşar, öncelikli olarak güftenin manâya, âdaba, ruha, dinî duygulara hitap etmesi gerektiği ve buna göre bir güfte tercihi yapılması, bununla birlikte bestelenecek olan usûl kalıbına veznin uyması, sonrasında seçilen veznin usûle yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Buna göre, esasında Türk Müsikişinin tüm formları için geçerli olan usûl vezin arasındaki ilişki güftenin yerleşimi ile usûl arasında kalıp açısından uyumlu ve âhenkli olarak örtüştüğü için düzenlidir.

Araştırmada, Sazkâr Mevlevî Âyîninde güftelerin hece dağılımlarının çoğunlukla düzenli olarak yerleştirildiği tespit edilmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ışığında,

- ✓ Bestecilerin, Mevlevî Âyinlerini bestelerken I. Selâmlarında Devr-i Revân usûlünde, II. ve IV. Selâmlarında Ağır Evfer usûlünde, III. Selâmların birinci bölümünde Frenkçin usûlü, III. Selâmların ikinci bölümünde Aksak Semâi, üçüncü bölümü ise Yürük Semâi usûllerinde bestelemeleri önerilebilir. Akademik eğitim verilen kurumlardaki derslerde bu araştırmadaki analiz örnekleri icrâ edilebilir.
- ✓ Mevlevî Âyini Selâmlarında kullanılan usûl ve arûz vezinlerine göre bestecilerin, Devr-i Revân usûlünde bestelenen I. Selâmlarda;
 - ✓ Remel Bahrinde “Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün”
 - ✓ Hezec Bahrinde “Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'” vezinlerinin tercih etmesi,
- Ağır Evfer usûlünde bestelediği II. ve IV. Selâmlarda;
 - ✓ Görölmemiş vezinde, “Mef'ûlü /Mefâ'ilün/ Fe'ilün”
 - ✓ Recez bahrinde, “Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün” vezinlerinin tercih etmesi,
- Frenkçin usûlünde bestelenen III. Selâmların birinci bölümünde;
 - ✓ Hezec bahrinde, “Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün” vezninintercih etmesi,

Aksak Semâi usûlünde bestelenen III. Selâmların ikinci bölümünde sözlü terennüm ile saz terennümü olan melodik cümleye bağlanarak III. Selâm'ın üçüncü bölümüne ya da III. Selâm'ın birinci bölümünde kullanılan güftenin son kelimeleri usûl ve velvele bağlanarak bestelemesi önerilebilir.

- Türk Müziği eğitimi açısından usûl – arûz alanındaki çalışmaların icrâcılara ve eğitimcilere katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle Türk Din Mûsikîsi eğitiminde Mevlevî Âyînleri ile ilgili çalışmalar artırılabilir.
- Mevlevî Âyînleri güfte şekil özellikleri ve anlamları gibi farklı yönleriyle ele alınabilir. Bu bağlamda Türk Müziği eğitimi alan kişilere ve araştırmacılara önemli katkılar sağlayabilir.
- Temel müzik eğitimi açısından ritm kalıplarının ve bu kalıplarla birlikte hareket eden ezgi kalıplarının öğrenilebilmesi için akademik eğitim verilen kurumlardaki derslerde bu araştırmadaki analiz örnekleri icrâ edilebilir.
- Türk Müziği eğitimi veren programlardaki derslerde Mevlevî Âyînleri kapsamlı olarak işlenebilir. Türk Müziği eğitimcileri Âyîn ezberi çalışmalarında ritm kalıplarından istifâde ederek, öğrencilerin eserlerdeki usûl - vezin arasındaki ahengi keşfetmeleri sağlanabilir. Bu çalışmalar öğrencilere anlatılırken, eğitimcilerin araştırmadaki inceleme çalışmalarını örnek olarak programlarına dâhil etmeleri önerilebilir.

Kaynakça

- Bayrakçı, Ö. F. (2012). *19. Yüzyıl Sonrası Mevlevî Ayini Besteciliği ve Besteci Zeki Atkoşar'ın Katkıları. Yüksek Lisans Tezi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyonkarahisar .
- Çevikoğlu, T. (2010). *Mevlevîhânelerin Faaliyette Olduğu Dönemde Bestelenmiş Mevlevî Âyînlerini Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Gültek, N. (1996). *Melevî Âyînlerinde Kullanılan Usûller ve Kullanış Sebepleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü : Sanata Yeterlilik Tezi.
- Kaptan S. (1998). *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri*. Ankara: Tekişik Web Ofset Tesisleri.
- Kılınçarslan, H. (2006). *Dede Efendi'nin Hüzzam Mevlevî Ayininin Makam, Usul ve Ezgisel Yönden İncelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Pala İ. (2018). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Tanrıkorur, C. (1991, Nisan 21). *"Türk Musikisinde Usul-Vezin Münasebeti"*. Erdem, C 7, sayı: 20, 373- 399: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/692158> adresinden alındı
- Yanık, N. H. (2014). *Edebi Bilgiler ve Aruz*. İstanbul: Fenomen Yayıncılık.

Extended English Summary

Turkish Music, an important element of Turkish culture and influencing other music cultures, goes as far back as the Turkish cultural history and spreads to the world. It is important to keep alive and develop our culture and values in order to protect, live and understand the Turkish music. In this context, among the important values of Turkish Religious Music, Mevlevî Âyînleri, Turkish Music and Turkish Religious Music forms an important place among the Turkish forms in terms of Turkish Music theory and methods. It is important for Turkish Religion Music to study the works in this form, which is written with a rich composing technique and has a wide and extensive functioning. Most of the words used in this form are Islamic sufis Hz. It belongs to Mevlânâ. Hz. The Mevleviat sect, which was founded by his son Sultân Veled, who adopted the views and ideas of Mevlana, became systematic during the time of Hüsameddin Çelebi. These school-like Mevlevihanen (dervish lodges), which are regarded and supported

by the sultans of the state, spread rapidly in Anatolia, shedding light on the hearts of people. Three aesthetic elements, such as love, music and raks, came to the fore in Mevlevi. Hz. Mevlânâ sees and praises music as an art in both Mesnevi and Divan-ı Kebir. Along with the music performed by the Mutnrip delegation, whirling dervishes come to life during semia, circular raks movements occur in their bodies. The word Semâ also means “hearing, listening” with the meaning of “sky (sky)”. In addition, it is defined as “Âyîn” that Mevlevi dervishes perform with their instruments such as ney, niyfiye by opening their hands and arms and turning them. The dhikr structure in Mevlevi represents sema directly. Sema, this practice of dhikr, is based on dance and music. While dance predominantly represents cyclical movement, the ongoing musical tunes began to be performed within the framework of certain rules over time and formed the Mevlevi Âyîs, which became a form in Turkish Music. There are two delegations in this ceremony, which is also called Mukabele-i Şerîf. These are the delegated committee and sema delegation. The group of whirling dervishes is called the whirling delegation. There are reeds such as ney, rebab, law, kudüm and tanbur in the group. There is a neyzenbaşı at the head of the neyzen, and kudümzenbaşı at the head of the ayinhan. Âyînhan read Âyîni by shooting with two or three kuds. The task of the rabies head, which runs the entire delegation, is important. Rhythm patterns are hit with velvel. The aim here is both to adapt to the melody music motifs and to feel this music enthusiasm for the whirling dervish, the attitude, the audiences and the listeners. Each section of the Mevlevi rites consisting of four parts is called Salam. At the beginning and at the end of these sections, Mevlevî peşyîni Şerîf performs a pre-test in that maqam. In this study, it is aimed to examine all eight Mevlevi verses composed by Zeki Atkoşar, one of the composers of Mevlevi Âyîni, in terms of procedural-supply meter and to reveal the relationship between the methods used in îyîni Şerifs and the forms of supply. With this research, it is thought that a detailed examination of the current valuable works of Turkish Music will contribute to the studies of developing the values of Turkish culture and transferring them to the next generations. In the method of the study, after the Mevlevi Âyîn are listed chronologically, the methods composed by the Salalams were written in the form of the main pattern at the top, single line, at the bottom, in double lines and 2 patterns, and the syllable syllables under it were placed according to the method beat. The time and order of the method are written one after the other in numbers at the beginning of each figure. The method under which the figures are written, the examination of the shape features of the salam, and their meanings are explained. Hurşit Ungay's book "Usûller ve Kudüm" in Turkish Music was used as a source for all methods. Descriptive survey model, one of the qualitative research methods, was used in the study. In the research, firstly, the literature review process was completed, then the method-method meter analysis of eight works were analyzed and finally the shape features and meanings of the words were examined. Firstly, it is aimed to compile the studies carried out by the experts of the subject and to provide the infrastructure information about the subject in order to explain the detailed information about "Mevlânâ" and "Mevlevi". In addition, in the next chapters, “Turkish Religion Music Forms” and “Procedure and Supply in Turkish Music” were discussed in detail, and finally, information about Zeki Atkoşar's life, art, works, and procedural analysis of Mevlevi members. The determination of the universe and sample is related to the analysis stage of the thesis study in terms of the procedural-supply meter of the Mevlevî Âyîn. In this context, the universe of the analysis in the study constitutes all Mevlevî Âyînlar which have been composed until today. The sample of the analysis consists of Sazkâr Mevlevî Âyîni verses composed by composer Zeki Atkoşar. The Sazkâr Mevlevî Âyîn is chosen as samples because they have basic qualities, contain different makams, include different methods in Salalams and are the works of a currently living composer. At the stage of collecting data; The original versions of the notes of Mevlevî levîni, which will be analyzed first, were obtained from the composer Zeki Atkoşar himself. Zeki Atkoşar shared her manuscript scores with the researcher as a result of the interview. In the analysis phase of the research, the main patterns and velvels of the methods used in Mevlevi Âyîs were written in the FINALE program and transferred to the computer environment and the placement of the syllables of the Mevlevi göreyîs according to the note values were examined. The similarities and differences between the method and the meter used in all Sellams of the chosen Mevlevî Âyîs have been revealed. In the direction of the examinations, determinations were made for the methods used in the instruments of the instruments, which are called chants. This research is limited to Mevlevi Âyînler composed by Zeki Atkoşar. As a result of the research, it was determined that the syllable distributions of the gothes were mostly placed regularly in Mevlevî's wells, which were composed with the same procedures and the same meter patterns.